

<https://helda.helsinki.fi>

Millenniaalit ja kirkko : sukupolvien väliset erot kirkon uusissa jumalanpalvelusyh

Hannikainen, Pietari

Kirkon tutkimus ja koulutus

2022-01-31

Hannikainen , P 2022 , Millenniaalit ja kirkko : sukupolvien väliset erot kirkon uusissa jumalanpalvelusyhteisöissä . julkaisussa V-M Salminen & N Huttunen (toim) , Spiritualiteetti 2020-luvun Suomessa . , 8 , Suomen ev.-lut. kirkon tutkimusjulkaisuja , Nro 137 , Kirkon tutkimus ja koulutus , Helsinki , Sivut 186-227 .

<http://hdl.handle.net/10138/340248>

unspecified

publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

8 Millenniaalit ja kirkko – sukupolvien väliset erot kirkon uusissa jumalanpalvelus- yhteisöissä

Pietari Hannikainen

8.1 Johdanto

Protestanttiset enemmistökirkot ovat nopeassa tahdissa menettäneet suuren osan siitä sosiaalisesta ja kulttuurisesta asemasta, joka niillä oli pitkään useimmissa läntisen ja pohjoisen Euroopan maissa.¹ Kulttuurillisesti varsin homogeenisessa Suomessa evankelis-luterilaisella kirkolla on ollut verrattain pitkään poikkeuksellisen voimakas rooli osana pohjoismaisen hyvinvointiyhteiskunnan rakenteita. Kirkkoon kuuluminen on ollut sidoksissa kansalliseen identiteettiin siten, että kirkon jäsenyys on nähty lähes osana suomalaisuutta.² Viimeisten vuosikymmenten kuluessa suomalaisten suhtautuminen kirkkoon on kuitenkin voimakkaasti muuttunut. Tämä muutos ei koske vain suhdetta kirkkoon, vaan se voidaan nähdä osana

1 Pollack & Rosta 2018, 435.

2 Häkkinen 2010, 214.

laajempaa arvojen ja elämäntapojen muutosta, jossa korostuu yksilön valinnanvapaus suhteessa traditionaalsiin ja institutionaalsiin auktoriteetteihin.³ Vaikka evankelis-luterilainen kirkko on tehnyt monia korjausliikkeitä ja strategisia suunnanmuutoksia säilyäkseen relevanttina muuttuvassa kulttuurisessa tilanteessa, kirkon jäsenmäärä on jatkanut tasaista alamäkeään. Ratkaisevaksi sukupolveksi muutoksessa on osoittautunut niin sanottujen *millenniaalien* sukupolvi eli suurin piirtein vuosien 1980 ja 1990 välillä syntyneet, jotka tulivat aikuisikään kolmannen vuosituhatteen vaihteessa. Tämän sukupolven edustajille kirkon kulttuurinen jäsenyys ei useinkaan näyttäydä merkityksellisenä asiana, vaan jäsenyydet halutaan valita aiempia sukupolvia omaehtoisemmin.⁴ Tämä periaate koskee myös heidän lapsilleen antamaansa katsomuskasvatusta: lasten halutaan antaa yhä useammin itse päättää suhteensa uskontoon ja katsomuksiin.⁵ Huolimatta yleisistä maallistumisen suuntaviivoista jälkiteollisissa kulttuureissa sekularisaatio ei koske koko väestöä. Useat tutkimukset ovat havainneet, että sellainen uskonnollisuus, joka on sitoutunut uskonnolliseen yhteisöön, kuten kirkkoon, ja jota motivoi henkilökohtainen uskonnollinen vakaumus, on vähiten altista ympäristön arvomuutoksille.⁶

Evankelis-luterilaisessa kirkossa on toteutettu monenlaisia hankkeita ja muutoksia, joissa on uudistettu jumalanpalveluselämää, kieltä, sävelmistä ja työkulttuuria. Näin se on pyrkinyt muuttuvassa kulttuurisessa tilanteessa löytämään uudenlaisia tapoja olla mukana suomalaisten elämässä.⁷ Kuitenkin suhteessa nuoriin aikuisiin kirkossa on oltu joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta varsin kyvyttömiä ja jopa haluttomia etsimään toimivia ratkaisuja ja sijoittamaan resursseja.⁸ Yksi toimintamuoto, joka on onnistunut kasvamaan ja kokoamaan mukaansa kaikenikäisiä osallistujia, myös nuoria aikuisia, on yhteisöliikkeeksikin nimitetty uusien jumalanpalvelusyhteisöjen liikehdintä. Uudet yhteisöt tarjoavat jäsenilleen monenlaisia

3 Inglehart 2018, 14–18; Salomäki et al. 2020 (sivusto), 12–25.

4 Salomäki et al. 2020, 38–41; Niemelä 2017 (pdf); 2015.

5 Salomäki et al. 2020, 184–186; Innanen & Kilpeläinen & Lattu 2020; Niemelä 2017.

6 Pollack & Rosta 2018, 427; Schnell 2009; Voas 2009.

7 Salomäki et al. 2020, 251.

8 Salomäki et al. 2020, 216; Petterson 2006, 80; Malkavaara & Valtonen 2019 (pdf).

mahdollisuuksia osallistua ja toimia erilaisissa tehtävissä osana yhteisöä tukien myös ihmissuhteiden muodostumista. Näin ne pyrkivät tarjoamaan aikamme ihmisille henkilökohtaisesti mielekkäitä tapoja osallistua seurakuntayhteisön toimintaan.⁹ Kirkon perinteiset herätysliikkeet ovat toimineet osaltaan hengellisinä käytäntöyhteisöinä, mutta niiden kyky puhutella ihmisiä oman liikkeen ulkopuolelta on rajattua.¹⁰ Uusien yhteisöjen pyrkimyksenä on rakentaa paikallisseurakunnissa inklusiivista hengellistä yhteisöllisyyttä, joka kykenisi tavoittamaan eri taustoista tulevia ihmisiä.¹¹

Tässä artikkelissa selvitetään millenniaalien ikäryhmään kuuluvien uusien jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujien uskonnollisuutta ja heidän suhdettaan kirkkoon. Lähteenä on uusien jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujia koskeva lomakeaineisto. Uskonnollisuus määritellään Kenneth Pargamentia mukailien pyhään liittyvänä merkityksen etsintänä. Se sisältää kristinuskon Jumalaan suuntautuvan etsinnän (hengellisyys) lisäksi muun muassa suhteen uskonyhteisöön, arvot ja kysymykset elämän mielekkyydestä ja merkityksestä.¹²

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia ovat jumalanpalvelusyhteisöihin osallistuvien millenniaalien arvot, yhteisöllisyys, uskonnollisuus ja hyvinvointi?
2. Miten he eroavat muista sukupolvista näiden muuttujien osalta?

Artikkelissa pohditaan myös sitä, miltä kirkon tulevaisuus näyttää tämän artikkelin tulosten perusteella: onko kirkolla vielä mahdollisuuksia tavoittaa millenniaaleja tai heitä nuorempia sukupolvia?

Tutkimus perustuu uusien jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujilta kerättyyn lomakeaineistoon ja siitä aiemmin julkaistuihin tuloksiin. Aluksi esitellään millenniaaleja ja heidän uskonnollisuuttaan, tarkastellaan sukupolvimuutoksia selittäviä teorioita sekä luodaan katsaus uusien jumalanpalvelusyhteisöjen ilmiöön. Tämän jälkeen käydään läpi tutkimusmetodi ja esitellään tulokset ennen johtopäätöksiä.

9 Salomäki et al. 2020, 90–96; [Piispainkokouksen selvitys jumalanpalvelusyhteisöistä 2016, 4 \(pdf\)](#); Hannikainen 2020a, 2020b, 2020c, 2021a.

10 Salomäki 2010, 206–209.

11 [Hannikainen 2021b, 10–12 \(pdf\)](#).

12 Pargament 1997; Hill & Pargament 2003.

8.2 Millenniaalit ja kirkko

8.2.1 Millenniaalit - tutkimustietoa ja teorioita

Sukupolviteoriat perustuvat havaintoihin, joiden mukaan tiettyinä ajanjaksona syntyneet ihmiset jakavat tiettyjä yhteisiä sukupolvikokemuksia, jotka määrittävät heidän asenteitaan ja ajatteluaan. Erityisesti aikuistumisen ikävuodet ovat merkityksellisiä sen kannalta, millaiseksi heidän aate- ja arvomaailmansa muodostuu.¹³ Siksi tutkijat ovat nimenneet sukupolvia sellaisilla nimikkeillä kuin suuret ikäluokat, diginatiivit ja niin edelleen. Populaarit nimitykset, kuten X-, Y- ja Z-sukupolvi, juontuvat Yhdysvalloista, jossa sukupolvikokemukset ovat erilaisia, eikä niitä voida suoraan siirtää Suomeen. Anu Järvensivu on määritellyt suomalaiseseen kontekstiin sopivat sukupolvimääritelmät, jotka perustuvat erityisesti maan talouden nousu- ja lamakausiin eri sukupolvien aikuistumisen aikana. Alla olevassa taulukossa on kuvattu sodan jälkeiset sukupolvet tässä artikkelissa testattavan ja sovellettavan suomalaisen sukupolviaaltoteorian mukaan.¹⁴

Taulukko 8.1 Suomalaiset sukupolvet. Järvensivu & Nikkanen & Syrjä 2014.

Vuodet	Sukupolvi	Tapahtumat
1945–54	<i>Suuret ikäluokat</i>	jälleenrakennus ja talouskasvu
1955–64	<i>Öljykriisin sukupolvi</i>	taloudellinen taantuma
1965–79	<i>Hyvinvoinnin sukupolvi, X-sukupolvi</i>	nousukausi, 1990-luvun lama
1980–1990	<i>Millenniaalit, Diginatiivit, Y-sukupolvi</i>	<i>talouskasvu, informaatioteknologian kehitys</i>
1991–	<i>Epävarmuuden sukupolvi, Z-sukupolvi, iGeneration</i>	Talouden taantuma 2010-luvun taitteessa

13 Voas & Doebler 2011, 43 (sivusto); Purhonen 2007, 16 (pdf); Ryder 1965.

14 Järvensivu & Nikkanen & Syrjä 2014 (pdf). Selkeyden vuoksi vuosina 1964–1979 syntyneet sukupolvet yhdistettiin tässä tutkimuksessa yhdeksi ryhmäksi kuten on tehty esimerkiksi kirkon nelivuotiskertomuksessa (Salomäki et al. 2020, 14–15.)

1980-luvulla syntyneet eli *millenniaalit*, *Y-sukupolvi* tai *diginatiivit* aikuistuivat vuosituhaten vaihteessa ja sen jälkeen. Tutkimuksen aineistossa tähän sukupolveen kuuluvat ovat artikkelin kirjoitushetkellä (2021) 31–41-vuotiaita ja ovat siirtymässä nuoren aikuisuuden vaiheesta keskiakuisuuteen, jolloin etsitään paikkaa työelämässä, perustetaan perheitä ja asetutaan aloilleen.¹⁵

Tämä ikäpolvi on kokenut lapsuudessaan tai nuoruudessaan 1990-luvun laman, joka jätti jälkensä moniin perheisiin, sekä sitä seuranneen voimakkaan taloudellisen nousukauden. Voimakkain millenniaaleja yhdistävä sukupolvikokemus on tietotekniikan murros, joka toi internetin, kännykät ja älypuhelimet jokaisen käyttöön ja siirsi suuren osan viestinnästä tietoverkoihin. Tätä prosessia on luonnehtinut kansainvälistyminen mutta myös markkinavetoisuus ja kaupallisuus.¹⁶ Kaupallisissa viestimissä korostuvat toisaalta kuluttajuus ja sen muovaamat identiteetit mutta myös yksilön toimijuus alati muuttuvissa verkostoissa.¹⁷ Millenniaalit on ensimmäinen sukupolvi, joka on kasvanut omaksumaan sähköisen median logiikan.¹⁸ Muita millenniaaleja yhdistäviä sukupolvikokemuksia ovat muun muassa jääkiekon MM-kulta vuonna 1995 ja 9/11-tapahtumat.¹⁹

Millenniaalit eivät ole suinkaan homogeeninen ryhmä, vaan heidän joukossaan on suuria eroja, joita määrittää esimerkiksi kasvuympäristö ja perheen sosioekonominen asema. Tähän liittyen on puhuttu *atomisoidumisesta*, jossa yhteiskunnan eri segmentit vieraantuvat toisistaan.²⁰ Monet millenniaalit kokivat lapsuudessaan vanhempien avioeron ja näkivät X-sukupolven suoriutumisarvojen käänköpuolen. Siksi monet heistä ovat kriittisiä liiallista suorituskeskeisyyttä kohtaan ja haluavat sen sijaan harkita elämänvalintojaan rauhassa.²¹ Digitalisaation ja pätkätöiden luonnehtimassa työelämässä millenniaalit tavoittelevat usein työn mielekkyyttä enemmän kuin korkeaa palkkaa.²²

15 Arnett 2000.

16 [Järvensivu & Nikkanen & Syrjä 2014 \(pdf\)](#).

17 Baumann 2002, 95; Kangaspunta 2011, 17; Puohiniemi 2006.

18 [Mantulak & Bullen & Arundel 2020 \(pdf\)](#); [Prensky 2001 \(pdf\)](#).

19 Piispa 2018.

20 Salasuo 2006.

21 Piispa 2018.

22 Vesterinen & Suutarinen 2011.

Järvensivun havaintojen mukaan Y-sukupolven edustajat poikkeavat muista nousukausien sukupolvista siinä, että heidän keskuudessaan ei ole kehitetty aiempien sukupolvien kaltaisia *kollektiivisia selviytymisstrategioita*, kuten ammattiyhdistysliikkeet, puolueet ja yhdistykset. Sen sijaan heidän selviytymisstrategiansa ovat yleensä yksilöllisiä: apua haetaan esimerkiksi terapeuteilta ja ystäviltä tai internetistä.²³ Tämä muutos näyttäisi liittyvän laajemmin sosiologien havaitsemaan individualisoitumiskehitykseen myöhäismodernissa kulttuurissa, jossa ihmiset haluavat olla aiempaa riippumattomampia sosiaalisista normeista ja auktoriteeteista, mutta menettävät samalla niihin liittyvien yhteisöjen ja verkostojen tarjoaman tuen.²⁴ Heitä onkin kuvattu *valinnan* tai kriittisemmin *pakkovalinnan* sukupolveksi.²⁵ Uusien sukupolvien voimistuva arvo on *autenttisuus*, ja he suhtautuvat usein epäluuloisesti varhaismodernin ajan yhdenmukaistaviin massainstituutioihin kuten kirkkoon.²⁶

Sukupolvi-teorioille vastakkaisen tai niitä täydentävän kehityspsykologisen näkökulman mukaan ihmiselämää määrittelevät ihmisen sisäiset, psykologisen kehityksen eri vaiheet ja niihin liittyvien kehitystehtävien täyttäminen.²⁷ Kehityspsykologisesta näkökulmasta nuori aikuisuus on vaihe, jolloin yksilön identiteetti ja elämäkatsomus usein vakiintuvat, eivätkä ne useinkaan muutu merkittävästi sen jälkeen. Tämä näyttäisi pitävän paikkansa myös suhteessa uskontoon.²⁸ Jälkitekollisissa maissa nuoren aikuisuuden on havaittu usein jatkuvan jopa pitkälle yli 30-vuotiaaksi. Se on nuoruuden ja aikuisuuden vastuullisuuden väliin sijoittuva välivaihe, jossa etsitään omaa identiteettiä ja vakaumusta.²⁹ Länsimaissa tapahtunut arvomuutos on johtanut siihen, että yksilöt kasvavassa määrin valitsevat elämäntapansa ja tekevät identiteettiään koskevat valinnat oman etsinnän ja kokemusten eivätkä niinkään perinteiden ja yhteisön tapojen mukaan.³⁰

23 [Järvensivu & Nikkanen & Syrjä 2014 \(pdf\)](#).

24 Baumann 2002, 95.

25 Hoikkala & Suurpää 2005; Hoikkala & Paju 2013.

26 Inglehart 2018, 17–18; Taylor 1991.

27 [Voas & Doeblen 2011, 42–43 \(sivusto\)](#); [Niemelä 2011, 42 \(pdf\)](#); [Purhonen 2007, 58–58 \(pdf\)](#); Ryder 1965.

28 Dillon & Wink 2007.

29 Arnett 2000.

30 Niemelä 2011; Hervieu-Leger 2000; Woodhead & Heelas 2005.

8.2.2 Millenniaalit, uskonto ja kirkko

Suomessa rippikouluun osallistuu suuri osa ikäluokasta, ja sen jälkeen kirkon nuorisotoiminnassa on mukana merkittävä määrä nuoria muun muassa isosina. Nuorisovaiheen päättyessä monet näistäkin nuorista vieraantuvat kirkosta ja sen opetuksesta.³¹ Syitä siihen, miksi aktiivinenkaan mukanaolo kirkon nuorisotoiminnassa ei millenniaalien kohdalla näytä kantavan aikuisuuteen, voidaan etsiä kolmesta eri suunnasta.

Ensinnäkin nuori aikuisuus on ihmisen kehityksessä voimakkaiden muutosten jakso. Nuoret muuttavat pois kotoa, usein toiselle paikkakunnalle opiskelemaan ja kokeilemaan siipiään aikuisten maailmassa. Tällöin siteet lapsuuden sosiaaliin ympyröihin heikkenevät, mikä koskee usein myös uskonnollista yhteisöä. Yhdysvalloissa, jossa uskonnollisuus on Suomea voimakkaampaa, nuoret aikuiset usein joko vaihtavat uskonnollista yhteisöä tai suuntautuvat kohti yksilöllisempää hengellisyyttä, joka on kulttuurisesti hyväksytympää.³²

Toinen syy, miksi nuoret aikuiset saattavat etäännyä kirkosta, on kulttuurinen. Uskonnollisen katsomuksen omaksumiseen vaikuttaa tutkimusten mukaan voimakkaimmin vanhempien ja lapsuudenkodin uskonnollisuus ja siellä saatu uskontokasvatus. Suomessa kotien kristillinen kasvatus on vähentynyt huomattavasti erityisesti pääkaupunkiseudulla. Samalla kollektiivinen uskonnollinen sosialisatio on heikentynyt yhteiskunnan sekularisoituessa, mihin on liittynyt muun muassa siirtyminen tunnustuksettomaan koulujen uskonnonopetukseen.³³ Uskonnoton kasvatus on yhteydessä matalampaan kiinnostukseen kristillisyyttä kohtaan esimerkiksi rippikouluissa.³⁴

Myös kasvuympäristö ja esimerkiksi kaveriryhmä vaikuttaa siihen, millaiseksi yksilön suhde uskontoon muodostuu.³⁵ Cornwallin mukaan kaveriryhmällä on merkittävä vaikutus erityisesti kirkossa käymiseen.³⁶ Modernisaation ja digitalisaation myötä sekulaarit ajanviettotavat tarjoavat yhä

31 Salomäki et al. 2020, 38–41; [Niemelä 2017 \(pdf\)](#).

32 Denton & Flory 2020; Bishop et al. 2004; Räsänen 2013, 140, 148.

33 Salomäki et al. 2020, 184–186; Innanen & Kilpeläinen & Lattu 2020; [Niemelä 2011 \(pdf\)](#).

34 Porkka 2019, 146–163.

35 Niemelä 2011, 40.

36 Cornwall 1988.

houkuttelevampia vaihtoehtoja seurakuntatoiminnalle.³⁷ Erityisesti pääkaupunkiseudulla kulttuuri on sekularisoitunut, ja tutkimusten mukaan yksi uskonnollisuutta negatiivisesti selittävä muuttuja on pääkaupunkiseudulla asumisen kesto. Muita uskonnollisuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat sukupuoli ja seurakuntien nuorisotyön ryhmiin osallistuminen.³⁸ Myös median luomien mielikuvien on havaittu vaikuttaneen kirkosta eroamiseen.³⁹

Vaikka nuoret aikuiset useinkin ottavat etäisyyttä perittyyn uskonnolliseen yhteisöön, tämä ei tarkoita, että he välttämättä hylkäisivät uskonnolliset uskomukset tai hengellisyyden sinänsä. Uskonnon alueella valitseminen ja osallistuminen on aiempaa omaehtoisempaa ja ihmiset suuntautuvat voimakkaammin sellaisiin uskonnollisuuden muotoihin, jotka vastaavat heidän henkilökohtaisiin tarpeisiinsa.⁴⁰ Tutkimusten mukaan suomalaisten nuorten aikuisten joukossa esiintyy runsaasti hengellistä etsijyyttä ja yksilöllisiä hengellisyyden muotoja.⁴¹ Yksilöllinen, yhteisöön sitoutumaton uskonnollisuus ei ole kuitenkaan ongelmatonta. Thomasin mukaan uskonnollinen yhteisö tarjoaa käytänteitä ja toisten jäsenten tukea, jotka auttavat hengellisyyden kehittämisessä tasapainoiseen ja vastuulliseen suuntaan.⁴² Lisäksi yksilöllinen uskonnollisuus on altista ympäristön vaikutukselle, ja se tapaa kadota muutaman sukupolven kuluessa.⁴³

Kirkossa on tarpeen arvioida, miksi sen toiminta ei kiinnosta niitäkään, jotka ovat kiinnostuneita hengellisistä asioista. Tämä on se ryhmä, jota kirkon olisi helpoin ja luontevin tavoittaa. Kolmas tekijä, joka selittää nuorten aikuisten vieraantumista kirkosta, onkin kirkko itse. Suomessa kirkon päättäjät ja työntekijät ovat osaltaan vastuussa siitä, että monet nuorisotyövaiheessa aktiivisesti mukana olleet nuoret vieraantuvat nuorina aikuisina kirkosta ja jopa kristillisestä vakaumuksesta. Tutkimukset ovat tuoneet esille, että tietty osa nuorista olisi kiinnostunut toimimaan kirkossa nuorisovaiheen päätyttyä, mutta harva heistä löytää itselleen mielekästä toimintaa. Nuorisovaiheessa toteutuva yhteisöllinen elämä ja hengellisyys

37 Pollack & Rosta 2018, 50–52.

38 Mikkola & Niemelä & Petterson 2007, 117–119.

39 Niemelä 2017, 150.

40 Ketola 2007; Ketola 2008, 351.

41 Salomäki et al. 2020, 254.

42 Thomas 1997.

43 Pollack & Rosta 2018, 427; Schnell 2009; Voas 2009.

päättyy tämän ikävaiheen myötä, ja useimmille aikuistyön toimintamuodot ja jumalanpalveluselämä näyttäytyvät vieraina ja ulkokohtaisina.⁴⁴ Tätä kehityssuuntaa ovat kirkossa paikanneet lähinnä maallikkotoimijuutta korostavat herätysliikkeiden ja järjestöjen yhteisöt sekä nyttemmin uudet jumalanpalvelusyhteisöt.⁴⁵

Edellä kuvattujen tutkimusten perusteella näyttää siltä, että ikäluokkana nykyiset millenniaalit ovat muodostaneet elämäntapaansa ja uskonnollisuuttaan koskevat valinnat ja ratkaisut. Nyt he kulkevat niiden valintojen kanssa kohti keskiaikuisuutta. Eräiden havaintojen mukaan sosiaalisissa rooleissa tapahtuvat muutokset, kuten lasten syntyminen ja omien vanhempien kuolema, saattavat lähentää joitain aikuisia kollektiivisen tuen muotoihin, kuten kirkkoon.⁴⁶ Kuitenkin millenniaalien keskuudessa myös esimerkiksi halukkuus antaa lapsilleen kristillinen kaste on vähentynyt huomattavasti, joten kirkon tulevaisuuden kannalta millenniaalien sukupolven osalta otollisin aika kirkon mission kannalta on jo menetetty. Sama kehityssuunta koskee pian seuraavaakin sukupolvea, ellei kirkossa tartuta aktiivisesti nuorten aikuisten työn kehittämiseen.⁴⁷

8.2.3 Jumalanpalvelusyhteisöt ja kirkon sisäinen uudistuminen

Uudet jumalanpalvelusyhteisöt edustavat pyrkimystä rakentaa sellaisia kristillisen uskon ilmauksia, jotka voisivat tarjota varteenotettavia vakauksen ja elämäntavan viitekehyksiä aikamme ihmisille. Jumalanpalvelusyhteisöissä jumalanpalveluksesta pyritään rakentamaan kutsuva ja mielekäs kokemus, joka tarjoaa samaistumispintaa eri-ikäisille osallistujille. Yhteisöllisesti toteutetun, matalakirkollisen jumalanpalveluksen ympärille rakennetaan erilaisia toimintamuotoja, joissa ihmisillä on mahdollisuus tutustua toisiinsa, oppia soveltamaan kristinuskon tarjoamia käytänteitä ja resursseja omassa arjessaan sekä halutessaan ottaa vastuuta ja toimia aktiivisena osana yhteisöä ja sen hengellistä missiota. Osallistujilla on

44 [Niemelä 2017, 150 \(pdf\)](#); Sorenson 2015; Porkka 2020.

45 Salomäki 2010.

46 Chaves 1991.

47 Salomäki et al. 2020; Hannikainen 2020c; 2021b.

mahdollisuus osallistua jumalanpalveluksen toteuttamiseen osana erilaisia vapaaehtoisten tiimejä, jotka huolehtivat ihmisten vastaanottamisesta, musiikista, tekniikasta, lasten pyhäkouluista, kahvituksesta ja niin edelleen. Tiimeissä uudet tulijat koulutetaan tehtäviin. Ne toimivat myös sosiaalisen vuorovaikutuksen, oppimisen ja kasvun konteksteina samoin kuin kodeissa kokoontuvat pienryhmät ja suuremmat harrastusten ympärille rakentuvat elämäntaparyhmät. Tiimien ja ryhmien johtajat ovat usein maallikoita, joita koulutetaan tehtäviinsä ja jotka ovat mukana yhteisöjen toiminnan suunnittelussa ja päätöksenteossa. Jumalanpalvelusyhteisöillä on usein oma tunnistettava ”brändinsä”, johon kuuluu omaleimainen nimi, läsnäolo sosiaalisen median kanavissa ja usein myös selkeästi määritelty missio. Toimintaa luonnehtii *missionaalisuus*, joka tarkoittaa kristillisen kirkon mission sanoittamista ympäröivän kulttuurin kielelle, sekä *kontekstuaalisuus*, jossa toimintaa suunnitellaan paikallisen ympäristön ihmisten tarpeista käsin.⁴⁸ Voimakkaasti kasvaneita jumalanpalvelusyhteisöjä ovat muun muassa kolmessa pääkaupunkiseudun seurakunnassa toimiva *Verkosto* ja useita satoja nuoria aikuisia mukaansa kokoava Tampereen seurakuntayhtymän *Uusi Verso* -yhteisö.

Teologisesti yhteisöliikkeen toiminnassa heijastuu muun muassa länsimaisen kristinuskon piirissä virinneen *missionaarisen ekklesiologian* vaikutus, jota jotkut pitävät länsimaiden viimeisimpänä merkittävänä ekklesiologisena virtauksena.⁴⁹ Siihen liittyy pyrkimys toteuttaa kirkon missiota moniarvoisessa kontekstissa. Missionaarinen seurakuntamalli tarkoittaa seurakuntaelämän järjestämistä niin, että seurakunta voi yhteisönä ja yksilöinä tavoittaa ja kutsua kirkosta vieraantuneita ihmisiä sanoman piiriin. Usein tähän pyritään evankelioivan julistamisen sijaan pehmeämmillä keinoilla, kuten dialogin ja yhteisön palvelemisen ja kohtaamisen kautta sekä varustamalla seurakuntalaisia tähän missioon.⁵⁰

Aiemmat analyysit uusien jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujilta kerätyistä aineistosta ovat tuoneet monipuolista tietoa yhteisöjen osallistujakunnasta. Ne ovat koskeneet osallistujien arvoja, yhteisöön osallistumisen

48 Salomäki et al. 2020, 90–96; Hannikainen 2020a; 2020b; 2020c; 2021a; 2021b; [Piispainkokouksen selvitys jumalanpalvelusyhteisöistä 2016 \(pdf\)](#).

49 Dyrness & Kärkkäinen 2008, 251; Cray & Williams 2004; Pesonen 2013.

50 Bolger & Gibbs 2005, 34–35; Cray & Williams 2004, 81–82; Pesonen 2013, 66–67.

tapoja, uskonnollisuutta ja kokemuksia. Niiden perustella löydettiin kolme erilaista osallistujaryhmää tai tyyppiä, jotka erosivat toisistaan monin tavoin.⁵¹ *Perinteiseen* osallistujatyyppiin kuuluvat olivat lähimpänä luterilaisen aktiivisen seurakuntalaisuuden mallia, jossa korostuivat tilaisuuksiin osallistumien ja henkilökohtainen sitoutuminen kristilliseen vakaumukseen. *Yhteisöorientoituneeseen* osallistujatyyppiin taas liittyi aktiivinen toimijuus ja sosiaaliset siteet jumalanpalvelusyhteisössä. *Kokemukselliset* osallistujat taas olivat muita vähemmän henkilökohtaisesti sitoutuneita esimerkiksi rukoilemiseen, mutta heille jumalanpalvelusyhteisöjen tilaisuudet olivat tärkeitä hengellisesti ja sosiaalisesti.⁵²

8.3 Metodi

Tässä alaluvussa käydään läpi ne tutkimusmenetelmät, joilla vastauksia tutkimuskysymyksiin selvitetään. Kvantitatiivisen tutkimuksen menetelmät liittyvät mittarin laatimiseen ja testaamiseen, aineistonkeruuseen ja aineiston analyysiin.

8.3.1 Mittarit

Tutkimuksessa käytettiin kyselylomaketta, johon oli operationalisoitu tutkimustehtävän kannalta keskeisiä käsitteitä ja hyödynnetty mahdollisuuksien mukaan valmiita, testattuja mittavälineitä. Summamuuttujien rakentaminen ja testaaminen esitellään tässä artikkelissa vain pääpiirteittäin.⁵³ Mittarit jäsentyvät neljään eri teemaan: sosiodemografiset tekijät, arvot, yhteisöllisyys ja hengellisyys. Lisäksi selvitettiin asenteita koskien kirkkoa ja sen perinteistä jumalanpalveluselämää.

51 Hannikainen 2020c.

52 [Hannikainen 2021b \(pdf\)](#); Tarkempia tietoja kolmesta osallistujatyyppistä taulukossa, liite 1.

53 Summamuuttujien rakentamisesta ks. Hannikainen 2021b, 35–41.

Sosiodemografisia tekijöitä selvitettiin vakiintuneilla taustamuuttujilla, kuten ikä, sukupuoli, siviilisääty, koulutus, asema työelämässä, tulotaso, sekä muutamilla tätä tutkimusta varten laadituilla kysymyksillä, jotka liittyivät vastaajien suhteeseen kristinuskoon, kuten kodin kristillinen kasvatusta ja osallistuminen seurakunnan nuorisotyöhön.

Arvojen mittaaminen

Tässä tutkimuksessa osallistujien arvoja mitattiin Shalom Schwartzin arvo-teoriaan perustuvalla SSVS-mittarilla, jonka luotettavuutta on testattu lukuisissa aiemmissä tutkimuksissa.⁵⁴ Teoria määrittelee kymmenen universaalia arvoa, joiden on havaittu löytyvän kaikista kulttuureista. Arvot voidaan ryhmitellä neljään pääulottuvuuteen, jotka muodostavat kaksi vastaparia: *Muutosavoimuus vs. Säilyttäminen* ja *Itsensä korostaminen vs. Itsensä ylittäminen*.⁵⁵ Alla olevassa taulukossa esitellään päämuuttujittain arvomuuttujien nimet ja keskeiset sisällöt. Mielihyvä-arvo lukeutuu teorian mukaan sekä itsensä korostamisen että muutosavoimuuden pääulottuvuuksiin.

54 Lindemann & Verkasalo 2005.

55 Hannikainen 2021a; Schwartz & Huismans 1995.

Taulukko 8.2 Schwartzin arvomuuttajat. Mukailten Schwartz & Huismans 1995.

Pääulottuvuus	Arvo	Kuvaus
<i>Muutosavoimuus</i>	Itseohjautuvuus	riippumattomuus, luovuus, kokeilunhalu, vapaus
	Virikkeisyys	innostus, haasteet, jännitys, rohkeus
	Mielihyvä	nautinto, aistikokemukset
<i>Itsensä korostaminen</i>	Saavutukset	menestys, sosiaalinen asema
	Valta	materiaalinen vauraus, sosiaalinen status, hallinta
<i>Säilyttäminen</i>	Turvallisuus	harmonia, pysyvyys, järjestys, kuuluminen
	Yhdenmukaisuus	normit, säännöt, tottelevaisuus, kuuliaisuus, itsekuri
	Perinteet	tavat, traditionaaliset järjestelmät ja auktoriteetit
<i>Itsensä ylittäminen</i>	Hyväntahtoisuus	lähimmäisten hyvinvointi, auttaminen, rehellisyys, lojaalius, vastuullisuus, ystävyys, rakkaus
	Universalismi	kaikkien ihmisten ja luonnon hyvinvointi, suvaitsevaisuus, sosiaalinen oikeudenmukaisuus, maailmanrauha

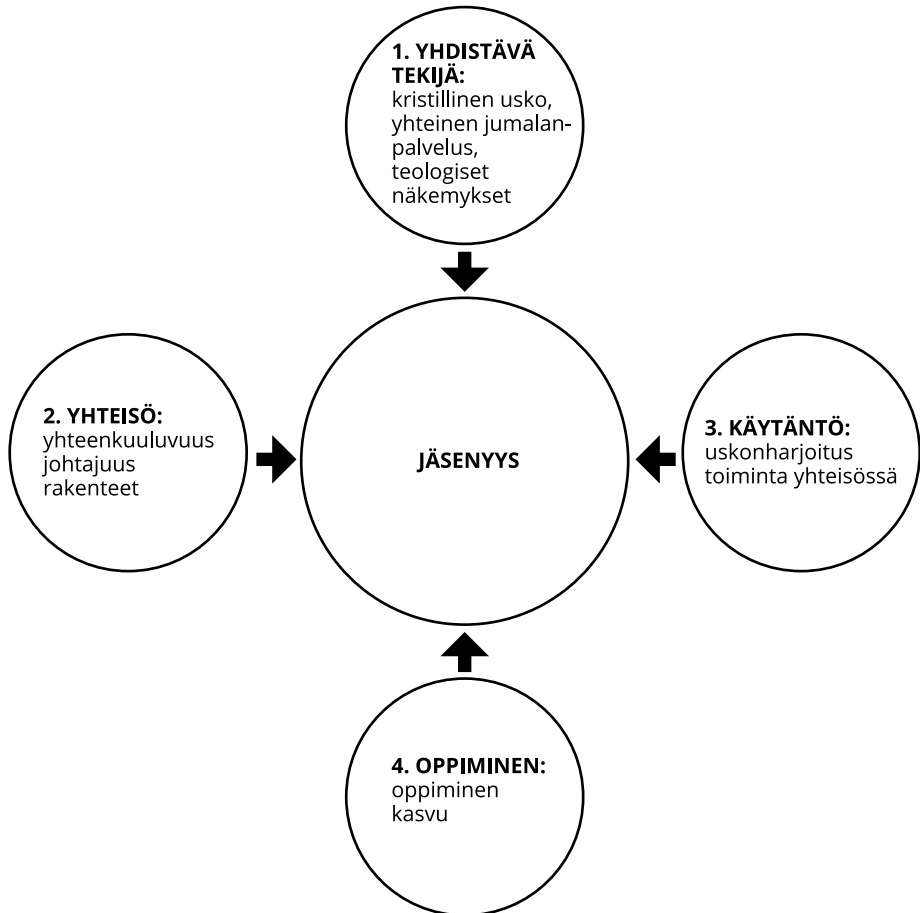
Yhteisöllisyyden mittaaminen

Yhteisöllisyyden osalta tutkimuksessa hyödynnettiin Etienne Wengerin käytäntöyhteisöjen teoriaa. Sen pohjalta operationalisoitiin kysymyksiä, joilla selvitettiin vastaajien asemoitumista yhteisöelämän eri ulottuvuuksiin jumalanpalvelusyhteisöissä. Niitä ovat Wengerin mukaan *osallistujia yhdistävät tekijät, yhteisö, toiminta ja oppiminen*.⁵⁶ Analyysi toi esille, että aktiivinen toimijuus yhteisössä ja merkitykselliset ihmissuhteet selittivät

56 Lave & Wenger 1991.

voimakkaimmin kokemusta yhteisön jäsenyydestä.⁵⁷ Alla oleva kuvio havainnollistaa näitä ulottuvuuksia, joiden pohjalta rakennettuja summa-
muuttujia käytetään myös tämän tutkimuksen analyyseissa.

Kuvio 8.1 Hengellisen yhteisön ulottuvuudet. Hannikainen 2020 mukail-
len Lave & Wenger 1991.

57 Hannikainen 2020b.

Hengellisyden ja hyvinvoinnin mittaaminen

Hengellisyys määriteltiin tässä tutkimuksessa kristinuskon Jumalaan suuntautuvana etsintänä ja jumalasuhteena.⁵⁸ Osallistujien hengellisyyttä mitattiin kysymällä aktiivisuutta suhteessa yksilölliseen (rukous, Raamatun lukeminen) ja kollektiiviseen uskonharjoitukseen (seurakunnan toimintamuotoihin osallistuminen). Lisäksi hengellisyden mittaamisessa hyödynnettiin Graig Ellisonin teoriaan perustuvaa *Spiritual well-being* -mittaria, joka sisältää eksistentiaalista ja uskonnollista hyvinvointia mittaavat osiot. Näitä mittareita käytettiin myös osallistujien kokeman hyvinvoinnin mittaamisessa.⁵⁹

8.3.2 Aineistonkeruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin kymmenen evankelis-luterilaisen kirkon uuden jumalanpalvelusyhteisön osallistujilta keväällä 2017.⁶⁰ Tutkittavat yhteisöt valittiin ryväsotannan ensivaiheessa harkinnanvaraisesti edustamaan eri tyyppisiä, ikäisiä ja kokoisia yhteisöjä. Lopulliseen valintaan vaikutti myös yhteisöjen työntekijöiden yhteistyöhalukkuus. Valituissa yhteisöissä pyrittiin kokonaisotantaan. Lomakkeesta oli saatavilla paperinen versio yhteisöjen jumalanpalveluksen yhteydessä, ja sen jälkeen sähköistä lomaketta mainostettiin ja jaettiin yhteisöjen sähköisten viestintäkanavien kautta. Hyväksyttävästi täytettyjä lomakkeita saatiin lopulta 529 vastausprosentin ollessa keskimäärin 37. Katoanalyysin mukaan aineisto noudatti perusjoukon sukupuoli- ja ikäjakaumaa, mutta aktiivijäsenten joukko oli jonkin verran yliedustettuna ja yhteisöihin heikommin sitoutuneiden joukko puolestaan aliedustettuna.⁶¹

Kuviossa 8.2 on esitetty vertailun vuoksi jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujien muodostaman aineiston ikärakenne ja kaikkien vähintään kerran

58 Hannikainen 2021a; vrt. Pargament 1997, 29–33.

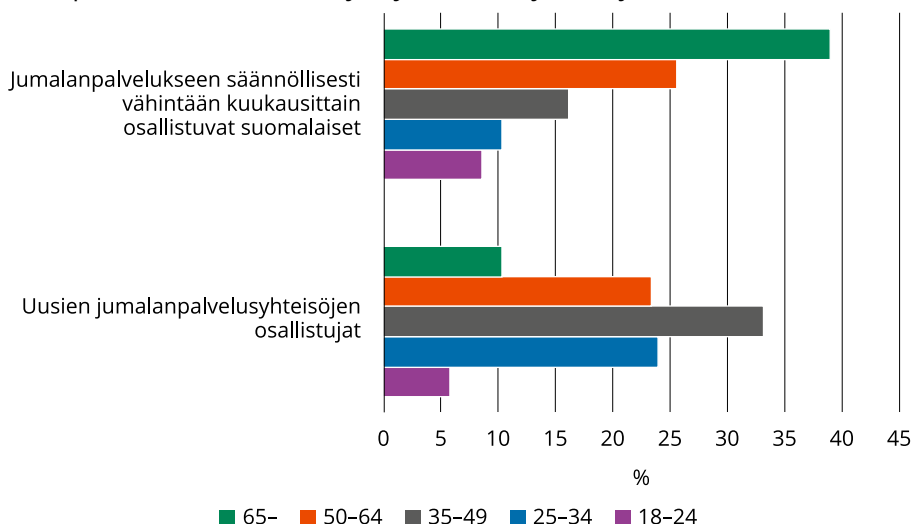
59 Ellison 1983; Hannikainen 2021a.

60 Tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2017 kymmenestä messuyhteisöstä, jotka olivat Helsingistä Vuosaaren Kuninkaanyhteisö, Malmin Valonmessu ja Munkkiniemessä kokoontuva Verkosto, Espoosta Espoonlahden Kohtaamispaikka, Turusta Mikael-yhteisö, Tampereelta Messukylän Kohtaamispaikka ja Tampereen srkyhtymän nuorten aikuisten Uusi Verso -yhteisö; Lempäälän Majakka-yhteisö, Ikaalisten Pyhäparkki ja Jyväskylän KohtaamisPaikka.

61 [Hannikainen 2021b, 42 \(pdf\)](#).

kuukaudessa jumalanpalvelukseen osallistuvien suomalaisten ikärakente⁶². Kuviosta käy ilmi, että uusien jumalanpalvelusyhteisöjen aineistossa on verrattain enemmän nuoria ikäluokkia edustettuina. 25–34-vuotiaiden ikäluokka edustaa pitkälti millenniaalien ikäpolvea.

Kuvio 8.2 Jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujat -aineiston (2017) sekä Gallup Ecclesiastica 2015 -kyselyn osallistujien ikäjakaumat.

Uusien jumalanpalvelusyhteisöjen ikärakenteet eroavat toisistaan, ja aineiston ikärakenteeseen vaikuttaa muun muassa se, että mukana oli yksi vain nuorille aikuisille suunnattu yhteisö, Tampereen seurakuntayhtymän Uusi Verso.

8.3.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineiston analyysissä käytettiin IBM:n SPSS 27 -ohjelmistoa. Analyyseissä käytettiin vakiintuneita riippuvuustestejä ja tilastollisen kuvaamisen välineitä, kuten tilastollinen kuvaus, erilaiset riippuvuustestit, korrelaatioanalyysi, faktorianalyysi, regressioanalyysi ja klusterianalyysi. Kaikkien muuttujien jakaumat eivät noudattaneet normaalijakaumaa, joten tarpeen mukaan käytettiin nonparametrisia menetelmiä ja joidenkin summamuuttujien kohdalla uudelleenluokittelua.

62 Gallup Ecclesiastica 2015 -aineisto.

8.4 Tulokset

8.4.1 Taustamuuttajat

Aineistossa oli 140 vastaajaa, jotka ovat syntyneet vuosien 1980 ja 1990 välillä. Tämä millenniaalien ikäryhmä oli suurin kyselyyn vastanneiden ikäluokka. Vastaajista 66 prosenttia oli naisia ja 34 prosenttia miehiä. Heistä avioliitossa oli noin puolet. Kolmanneksella oli huollettavia lapsia. Pääosa (69 %) heistä oli työelämässä, opiskelijoita oli 14 prosenttia ja työttömiä tai lomautettuja yhdeksän prosenttia. Ikäluokasta suurella osalla oli yliopisto- (52 %) tai ammattikorkeakoulututkinto (31 %). Pienituloisia oli 51 prosenttia, keskituloisia 43 prosenttia ja suurituloisia kuusi prosenttia. Ryhmä näyttäisi elävän keskiäikuisuuden vaihetta, jolloin rakennetaan perheitä ja paikkaa työelämässä.⁶³

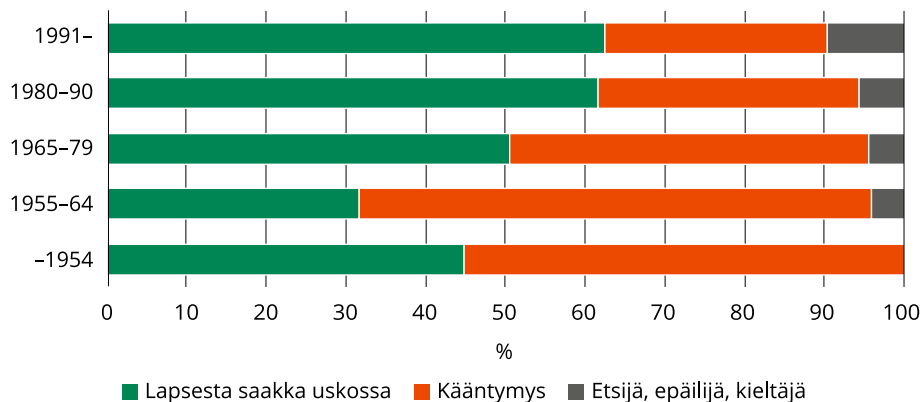
Vastaajien lapsuuden ympäristöön, kasvatukseen ja kristilliseen socialisaatioon liittyviä piirteitä selvittelevillä kysymyksillä saatiin millenniaalien ryhmästä seuraavia tietoja. 79 prosenttia heistä asui tutkimushetkellä kaupungissa, mutta enemmistö eli 67 prosenttia oli varttunut maaseudulla tai taajamassa. Selvä enemmistö ikäluokasta kertoi saaneensa kristillisen kasvatuksen (paljon 51 %, jonkin verran 33 %, ei lainkaan 16 %), ja myöskin enemmistö heistä oli osallistunut seurakunnan nuorisotoimintaan (paljon 49 %, jonkin verran 36 %, ei lainkaan 16 %). Kristillisen vakaumuksensa muodostumiseen liittyen 61 prosenttia kertoi uskoneensa Jumalaan lapsesta saakka, 33 prosenttia kertoi käyneensä läpi kääntymyksen kristityksi ja kuusi prosenttia kuvasi itseään etsijäksi tai epäilijäksi.⁶⁴ Millenniaalien ryhmästä pääosa oli siis läpikäynyt lapsuuden kristillisen socialisaation. Etsijöiksi identifioituvia oli mukana varsin vähän huomioiden aiempien tutkimusten havainnot tähän ryhmään kuuluvien kasvavasta osuudesta ikäluokassa (alaluku 8.2.2).

Verrattaessa eri ikäryhmien suhdetta kristinuskoon (Kuvio 8.3) havaittiin, että kääntymyksen kokeneiden osuus oli suurempi vanhemmissa ikäryhmissä, kun taas nuoremmista ikäryhmissä oli selvästi enemmän lapsesta asti Jumalaan uskoneita. Myös etsijöiden osuus oli odotetusti nuorempien ikäryhmien keskuudessa suurempi, vaikkakin kokonaisuutena vähäinen.

63 Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto, Pienituloisuus 2017, Liitetaulukko 2.

64 Hannikainen 2021c.

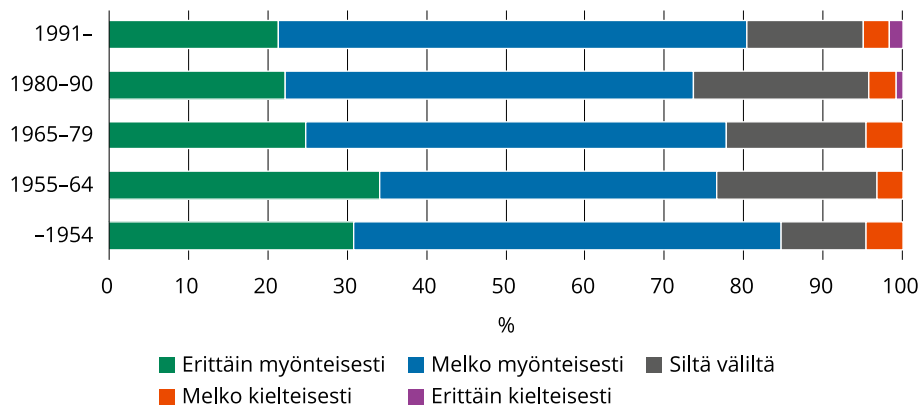
Kuvio 8.3 Lapsesta asti Jumalaan uskoneiden, kääntymyksen läpikäyneiden ja etsijöiden yms. osuudet eri ikäryhmissä.⁶⁵

8.4.2 Asennoituminen kirkkoon

Kun vastaajilta tiedusteltiin heidän asennoitumistaan Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon sekä luterilaiseen ”perusmessuun”, saatiin seuraavia jakaumia eri ikäryhmissä.

Kuvio 8.4 Asennoituminen evankelis-luterilaiseen kirkkoon sukupolvittain.⁶⁶

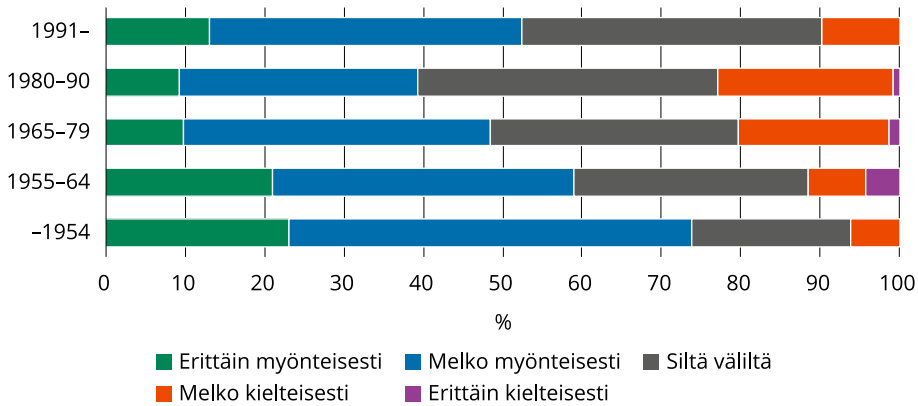

Asennoituminen kirkon perinteiseen jumalanpalveluselämään jakoi sen sijaan enemmän vastaajien mielipiteitä.

65 Ryhmien erot ovat tilastollisesti merkitseviä, Khiin neliö -testin p-arvo <0,001.

66 Erot eivät ole tilastollisesti merkitseviä, Khiin neliö -testi 0,76.

Kuvio 8.5 Asennoituminen evankelis-luterilaisen kirkon perinteiseen jumalanpalvelukseen.⁶⁷

Jakaumakuviot kertovat, että kirkkoon suhtautui myönteisesti noin neljä viidestä vastaajasta jokaisessa ikäryhmässä. Sen sijaan vastaajat suhtautuvat kriittisemmin luterilaiseen jumalanpalveluselämään. Tämä on ymmärrettävää, koska jumalanpalvelusyhteisöliikettä voidaan pitää nimenomaan jumalanpalveluselämän uudistusliikkeenä kirkossa. Millenniaalien ryhmä ilmaisi ikäryhmistä kaikkein voimakkainta kriittisyyttä.

8.4.3 Arvot eri ikäryhmissä

Arvoja tutkittiin Schalom Schwartzin arvoteoriaan perustuvan mittarin avulla. Alla olevassa taulukossa ovat Schwartzin arvoteorian kymmenen universaalien arvon kannatusta mittaavien muuttujien keskiarvot ja -hajonnat sekä niiden kuvaajat osallistujien eri ikäryhmissä. Tulokset saatiin yksisuuntaisen varianssianalyysin (anova) avulla. Testien vapausasteet, F- ja p-arvot löytyvät liitteestä 1. Muuttujista *turvallisuus*, *yhdenmukaisuus* ja *perinteet* eivät ole tilastollisesti merkitseviä ($p > 0,005$)⁶⁸. *Mielihyvä-* ja *universalismi*-muuttujissa varianssit ovat erisuuria, mikä tarkoittaa, ettei niiden tilastollista merkitsevyyttä voida arvioida.⁶⁹

67 Erot ovat tilastollisesti merkitseviä, Khiin neliö -testi $< 0,001$.

68 Merkitty kuviossa arvomuuttujan kohdalla tähdellä*.

69 Merkitty kuviossa arvomuuttujan kohdalla kahdella tähdellä**.

Kuvio 8.6 Arvomuuttujien keskiarvot eri ikäryhmissä (Likert 1–5, 1=Täysin erilainen, 2=melko erilainen, 3= siltä väliltä, 4=melko samanlainen, 5=täysin samanlainen).⁷⁰

70 Analyysien tarkemmat tiedot liitteessä 2.

Yleisesti jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujien joukossa korostuvat itsensä ylittämisen pääulottuvuuteen kuuluvat *hyväntahtoisuuden* ja *universalismin* arvot sekä säilyttävistä arvoista *perinteet* ja muutosvoimuuden arvoista *itseohjautuvuus*. Kolmessa muuttujassa näkyy selkeä nouseva tendenssi siirryttäessä vanhimmista ikäryhmistä nuorimpiin. Nämä muuttajat ovat *mielihyvä*, *virikkeisyys* ja *suoriutuminen*, jotka ovat Schwartzin arvoteoriassa toisiaan lähellä olevia arvoja ja nähdään yksilön omia kokemuksia, toiveita ja päämääriä korostavina arvoina.⁷¹

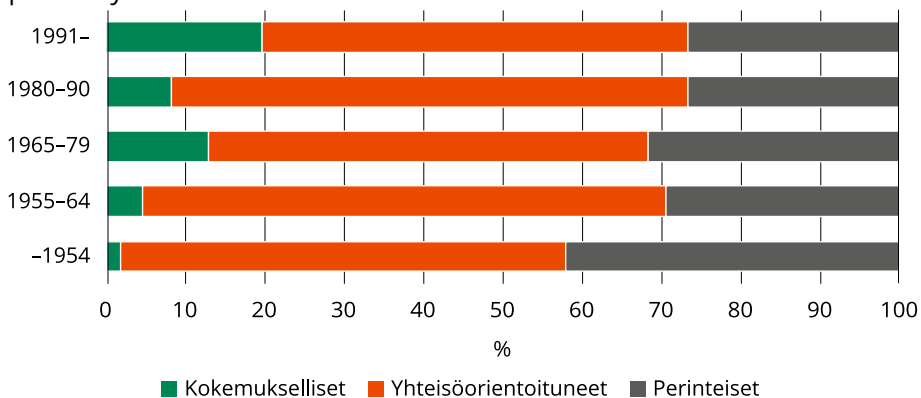
Verrattaessa eri ikäryhmiä toisiinsa muutokset näyttävät tapahtuvan melko tasaisesti vanhimmista nuorimpiin vastaajiin. Millenniaalit näyttävät tässä osana jatkumoa, joka jatkaa aiemmista sukupolvista alkaneita muutoksen kehityssuuntia, ja voimistuu edelleen seuraavassa, niin sanotussa Z-sukupolvessa. Toisaalta Z-sukupolven edustajat poikkeavat hieman muista myös esimerkiksi lähimmäisten hyvinvointiin suuntautuvan hyväntahtoisuuden arvon muita voimakkaamman merkityksen osalta.

8.4.4 Yhteisöön osallistumisen tavat eri ikäryhmissä

Tämän artikkelin alaluvussa 8.2.3 esiteltiin aiemmissä analyyseissä löydetty kolme uusien jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujatyyppejä: *perinteinen*, *yhteisöorientoitunut* ja *kokemuksellinen*. Kuviosta 8.7 näkyy jakautuminen osallistujatyyppeihin eri ikäryhmissä. Aineistonkeruun yhteydessä havaitun vinouman vuoksi tosin yhteisöorientoituneen osallistujatyypin voidaan olettaa olevan jonkin verran yliedustettuna aineistossa, joten todellisuudessa sen suhteellinen osuus on jonkin verran pienempi ja kokemuksellisen tyypin suhteellinen osuus on vastaavasti suurempi (ks. alaluku 8.3.2).

71 Schwartz & Sortheix 2018.

Kuvio 8.7 Eri ikäryhmien sijoittuminen eri osallistujatyyppeihin jumalanpalvelusyhteisöissä.⁷²

Kuvion prosenttijakaumista voidaan havaita, että kehitys vanhemmista nuorempiin ikäluokkiin näyttäisi kulkevan kohti ”perinteisen” osallistumistyylin heikkenemistä ja ”yhteisöorientoituneen”, sekä ”kokemuksellisen” tyylin vahvistumista. Yhteisöorientoituneen ja kokemuksellisen tyylin voidaan nähdä sisältävän moderneja piirteitä, joissa korostuvat yksilön valinnanmahdollisuudet.⁷³ Millenniaalien ikäryhmässä ”perinteisiä” osallistujia näyttäisi olevan aiempia ikäryhmiä vähemmän, mutta myös ”kokemuksellisia” on vähemmän kuin X- ja Z-sukupolvien osallistujissa. Heistä pääosa oli valinnut aktiivisen ja sitoutuneen osallistumistyylin jumalanpalvelusyhteisöön.

8.4.5 Hengellisyys eri ikäryhmissä

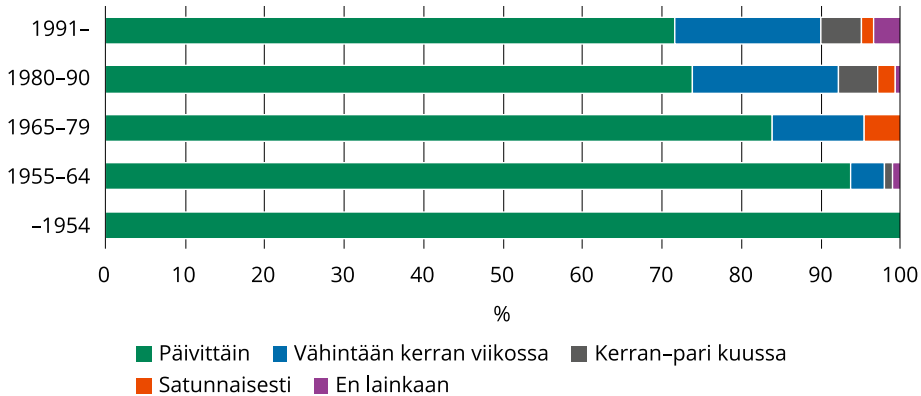
Hengellisyys eli kristillinen spiritualiteetti liittyy erityisesti subjektiiviseen asemoitumiseen suhteessa Raamatun ilmoittamaan Jumalaan. Tässä tutkimuksessa hengellisyyttä lähestyttiin sekä määrällisiä (yksityinen ja julkinen uskonharjoitus) että laadullisia piirteitä (jumalasuhteen laatu, hengellinen hyvinvointi) mittaavilla kysymyksillä. Kun näillä muuttujilla tehtiin tilastollisia testejä, näytti siltä, että ikä ei selitä merkitsevästi julkiseen uskonharjoitukseen ja kollektiiviseen hengellisyyteen liittyviä muuttujia, mutta sen sijaan henkilökohtaiseen hengellisyyteen ja uskonharjoitukseen ikäryhmien välille muodostui tilastollisesti merkitseviä eroja. Kuvioissa 8.8 ja 8.9 on eroteltu

72 Tulokset ovat khiin neliö -testin mukaan tilastollisesti merkitseviä ($p=0,015$).

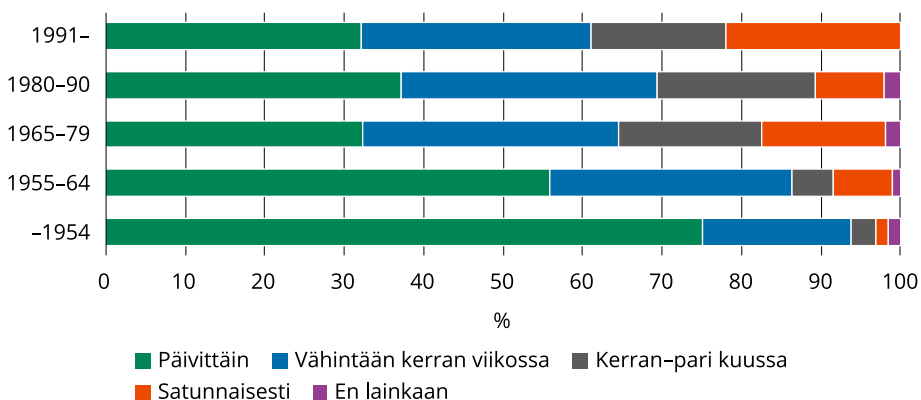
73 [Hannikainen 2021b, 58 \(pdf\)](#).

näiden muuttujien jakaumia eri ikäluokissa ristiintaulukoinnin avulla. Ensimmäiset kaksi muuttujaa liittyvät henkilökohtaiseen uskonharjoitukseen selvittäen vastaajan aktiivisuutta henkilökohtaisen rukouksen (ka 4,14 kh 0,91) ja Raamatun lukemisen (ka 3,06 kh 1,10) osalta.

Kuvio 8.8 Muuttujan ”Miten usein harjoitat henkilökohtaista rukousta?” jakaumat eri ikäryhmissä.⁷⁴

Kuvio 8.9 Muuttujan ”Miten usein harjoitat Raamatun lukemista?” jakaumat eri ikäryhmissä.⁷⁵

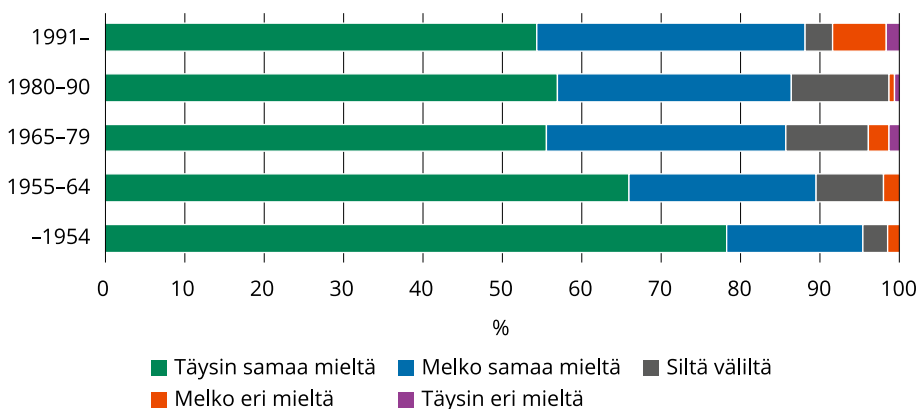
74 Ryhmien erot ovat tilastollisesti merkitseviä khiin neliö -testin mukaan (p<0,001).

75 Ryhmien erot ovat tilastollisesti merkitseviä khiin neliö -testin mukaan (p<0,001).

Henkilökohtaisen hartauselämän alueella ikäryhmissä ilmenee lievää heikkenemistä siirryttäessä vanhimista nuorempiin sukupolviin. Tämä tendenssi tulee esiin voimakkaammin suhteessa Raamatun lukemiseen päivittäisenä uskonharjoituksena, missä vanhimmat sukupolvet ovat selvästi aktiivisimpia. Y- ja Z-sukupolvissa tämä suuntaus ei ole kuitenkaan vahvistunut, vaan millenniaalien sukupolvessa aktiivisuus Raamatun lukemisessa on hieman suurempaa edelliseen sukupolveen nähden. Tältä osin aineiston millenniaalit poikkeavat voimakkaasti sukupolvensa edustajista keskimäärin, sillä kirkon jäseniä koskevan aineiston mukaan suomalaisista keskimäärin kaksi prosenttia lukee Raamattua päivittäin, kolme prosenttia viikoittain ja neljä prosenttia kuukausittain.⁷⁶

Seuraavaksi vertaillaan kahden sellaisen muuttujan jakaumia eri ikäryhmissä, jotka liittyvät koettuun jumalasuhteeseen ja edustavat näin hengellisyiden subjektiivista, laadullista mittaamista. Ensimmäinen on myönteinen väite: ”Koen suurinta täyttymystä ollessani yhteydessä Jumalan kanssa” (ka 4,44, kh 0,81) ja toinen on kielteinen väite: ”Jumala ei välitä minusta ja ongelmistani” (ka 1,36 kh 0,75).

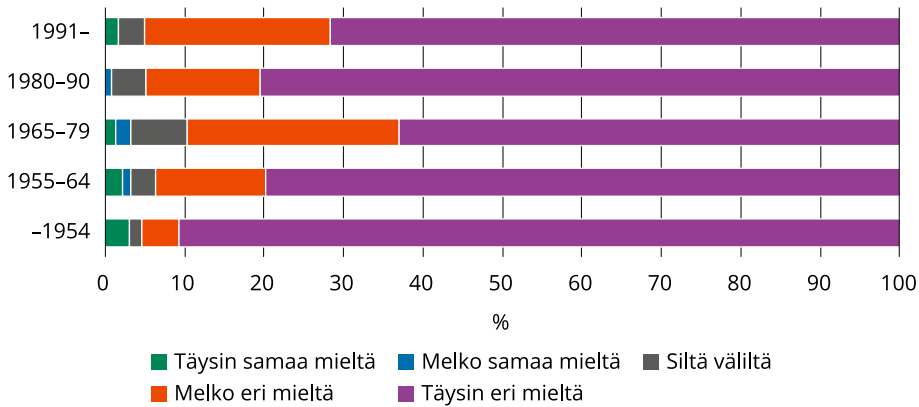
Kuvio 8.10 Muuttujan ”Koen suurinta täyttymystä ollessani yhteydessä Jumalaan” jakaumat eri ikäryhmissä.⁷⁷

76 Salomäki et al. 2020, 152.

77 Ryhmien erot ovat tilastollisesti merkitseviä khiin neliö -testin mukaan ($p=0,005$).

Kuvio 8.11 Muuttujan ”Jumala ei välitä minusta ja ongelmistani.” jakaumat eri ikäryhmissä.⁷⁸

Näiden muuttujien jakaumat kertovat, että myös henkilökohtaisen hengellisyden alueella vanhemmat sukupolvet kokevat jumalasuhteen laadullisesti hieman voimakkaammin kuin nuoremmat. Tosin kaikissa sukupolvissa yli 80 prosenttia vastaajista antoi suurimman tai toiseksi suurimman myönteisen arvon kumpaankin kysymykseen, joten merkittäviä nämä erot eivät ole.

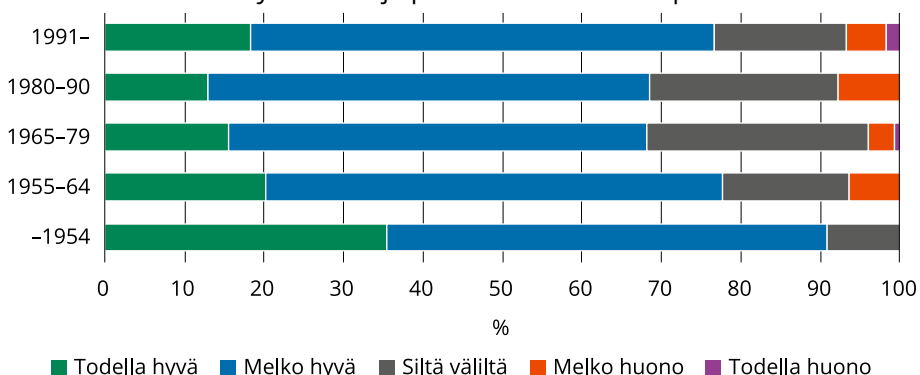
8.4.6 Hyvinvointi ja pahoinvointi

Hyvinvointia mittaavat muuttujat eivät juurikaan eronneet eri sukupolvissa tilastollisesti merkitsevällä tavalla. Poikkeuksen teki koettua hyvinvointia mittaava summamuuttuja.⁷⁹

78 Ryhmien erot ovat tilastollisesti merkitseviä khiin neliö -testin mukaan ($p=0,004$).

79 Arvot muutettiin ristiintaulukointia varten kokonaisluvuiksi (khiin neliö -testin $p=0,002$).

Kuvio 8.12 Koettu hyvinvointi ja pahoinvointi eri sukupolvissa.⁸⁰

Jakaumat mukailevat väestössä yleisiä jakaumia, joissa vanhin ikäluokka kokee yleensä muita suurempaa hyvinvointia ja 40–45-vuotiaat, tässä tapauksessa millenniaalien ryhmä, voivat huonoiten.⁸¹ Kuitenkaan heidänkään hyvinvointinsa ei ollut kovin matalalla tasolla.

8.5 Johtopäätökset

8.5.1 Teologisesti sitoutuneet uudistajat

Millenniaalien osalta tutkimus toi monenlaista tietoa. Yleisesti he näyttäytyivät ikäluokkansa yleisistä kehityssuunnista poiketen voimakkaasti yhteisöihinsä sitoutuneina sekä teologisesti että sosiaalisesti. Pääosa heistä oli saanut lapsuudenkodissaan ainakin melko voimakkaan kristillisen kasvatuksen ja suuri osa oli myöskin ollut nuoruudessaan mukana kirkon toiminnassa. Noin 15 prosenttia tutkimukseen osallistuneista millenniaaleista poikkesi tästä kasvukristillisyyden mallista; he olivat löytäneet mukaan toimintaan ilman kristillistä taustaa. Tämä kertoo uusien jumalanpalvelusyhteisöjen kyvystä puhutella jonkin verran myös hengellisiä etsijöitä. Kertoneeko itsensä etsijäksi identifioineiden pienehkö määrä siitä, että osa kristillisen viitekehysten ulkopuolelta tulleista oli jo muodostanut kristityn identiteetin?

Uusien jumalanpalvelusyhteisöjen millenniaaleista merkittävä osa oli varttunut maaseudulla tai taajamassa. Koska uudet jumalanpalvelusyhteisöt

80 Existential Well-being Scalen mukaan, Ellison 1983.

81 [Blanchflower & Oswald 2008 \(pdf\)](#).

ovat melko urbaani ilmiö, olisi voinut olettaa, että niissä olisi mukana enemmän kaupungissa varttuneita nuoria aikuisia. Maaseudulla varttuneiden suuri osuus kuvastanee kirkon ja paikoin myös sen herätysliikkeiden voimakkaampaa vaikutusta heidän sosialisatiossaan. Tutkimusten mukaan kristillisen kasvatuksen merkitys on heikentynyt erityisesti suurissa kaupungeissa.⁸² Löydökset korostavat kasvatuksen ja sosialisatoin voimakasta merkitystä kristillisen vakaumuksen muodostumisessa.

Millenniaaleista niin kuin muistakin osallistujien ikäryhmistä suurella osalla oli korkeakoulututkinto. Mukana oli myös selvästi vähemmän koulutettuja osallistujia, mikä kertonee yhteisöjen kyvystä tavoittaa osallistujia eri taustoista. Kuitenkin korkeasti koulutettujen suuri osuus herättää kysymään, mikä tässä liikehdinnässä kiinnostaa juuri heitä. Starkin mukaan korkeasti koulutetut ovat usein kulttuurisesti avoimempia uusille ilmiöille sekä kykeneviä havaitsemaan kulttuuriset muutostarpeet. Korkeasti koulutetut eivät yleensä aja muutoksia kirkossa ennen kuin kirkko on niin maallistunut, ettei se kykene täyttämään heidän minimitason eksistentiaalisia perustarpeita, kuten vastaamaan uskottavasti kysymyksiin kuolemanjälkeisestä elämästä.⁸³ Millenniaalien ryhmän kriittisyys kirkon perinteistä jumalanpalveluselämää kohtaan voidaankin tulkita näiden kirkkoon sitoutuneiden millenniaalien halukkuutena uudistaa kirkkoa ja sen jumalanpalveluselämää suuntaan, joka voisi palvella laajemmin heidän ikäpolvensa tarpeita.

Uudistushalukkuus ilmeni myös heidän arvoissaan. Uusiin jumalanpalvelusyhteisöihin osallistuvien millenniaalien arvot poikkesivat vanhempien sukupolvien arvoista nuorempaan ikään tyypillisesti kuuluvien muutosavoimuuden ja itsensä korostamisen arvojen korostumisellaan.⁸⁴ Nämä arvot tyypillisesti liittyvät haluun kokea, kasvaa ja oppia uutta. Siten ei ole ihme, että juuri tämä ryhmä oli aktiivisimmin mukana näissä yhteisöissä, jotka tarjoavat osallistujille tällaisia mahdollisuuksia.⁸⁵ Kaikki osallistujien ikäryhmät jakoivat keskenään myös samoja arvoja, kuten itsensä toteuttaminen ja hyväntahtoisuus, mikä selittänee eri sukupolvien yhteiseloja jumalanpalvelusyhteisöissä.

82 [Niemelä 2011, 41 \(pdf\)](#); Lattu & Kilpeläinen & Innanen 2020.

83 Stark 1996.

84 Vilar et al. 2020.

85 Schwartz & Sorthaix 2020, 8.

Tutkittavat millenniaalit olivat siirtyneet keskiaikuisuuden vaiheeseen, jossa perustetaan perheitä ja rakennetaan paikkaa työelämässä. Heidän verrattain matala tulotasonsa kertonee siitä, että monet asemoituvat työuran alkuvaiheeseen. Nelikymppisten ikäryhmän koettu hyvinvointi on koko väestön tasolla havaittu kaikista ikäryhmistä matalimmaksi. Tämä saattaa liittyä elämänvaiheeseen liittyviin eksistentiaaliin muutoksiin ja niin sanottuihin ruuhkavuosiin.⁸⁶ Myös tässä aineistossa millenniaalien koettun hyvinvoinnin taso oli ikäryhmistä matalin, joskaan hyvinvointi ei ollut kovin huonoa heilläkään. Tästä huolimatta tutkittavat millenniaalit olivat kaikista ikäryhmistä sitoutuneimpia yhteisöorientoituneen osallistumistyylin luonnehtimaan toimijuuteen ja sosiaalisiin suhteisiin jumalanpalvelusyhteisöissä. Tämä vapaaehtoinen sitoutuminen voidaan tulkita kuulumisen, merkityksen ja mielekkyyden hakemisena, joita jumalanpalvelusyhteisöön osallistumisen ja siinä toimimisen on havaittu tarjoavan.⁸⁷

8.5.2 Tulosten luotettavuus

Vertailevat analyysit toivat esille eroja sukupolvien välillä. Vaikka erot eivät olleet kovin suuria, ne olivat kuitenkin selviä ja ilmensivät johdonmukaisia kehityssuuntia. Artikkelissa on arvioitu tutkimusmenetelmien, kuten aineistonkeruun ja analyysien, luotettavuutta. Keskeisiä uhkia luotettavuudelle olivat aineistonkeruun rajoituksista johtuva aineiston vinoutuminen ja muutamien analyysien tilastollisen merkitsevyyden puute. Aineiston vinoutuminen on huomioitu tulosten tulkinnassa. Ei-merkitseviä tuloksia esiteltiin suuntaa antavina, eivätkä ne muodosta uhkaa tulosten ja niiden tulkinnan luotettavuudelle. Niinpä tulosten voidaan sanoa tarjoavan suuntaa antavasti luotettavaa ja yleistettävää tietoa uusien jumalanpalvelusyhteisöjen osallistujien perusjoukosta.

8.5.3 Millenniaalit ja kirkon tulevaisuus

Millenniaalien kirkkosuhteen näkökulmasta tämä tutkimus tarjosi mahdollisuuden tarkastella sellaista ryhmää millenniaalien sukupolvessa, joka

86 [Blanchflower & Oswald 2008 \(pdf\)](#).

87 Hannikainen 2021a.

monista ikäryhmänsä jäsenistä poiketen oli löytänyt kirkosta kontekstin spiritualiteettinsa toteutumiseksi. Uudet jumalanpalvelusyhteisöt, joissa teologian uudistamisen sijaan on pyritty uudistamaan ja elävöittämään jumalanpalvelus- ja seurakuntaelämää, tarjosivat heille kohtaamis- ja kiinnittymispintoja kirkkoon ja kristinuskoon muodostaessaan heille sosiaalisen ja hengellisen tuen, oppimisen ja kasvun konteksteja. Moderniin tapaan nuorempien sukupolvien osallistuminen näyttäytyi elämäntilannesidonnaisena, mutta erityisesti nuoren aikuisuuden etsintävaiheen ohittaneilla millenniaaleilla se näytti johtavan useimmin aktiiviseen ja sitoutuneeseen osallistumiseen yhteisössä.

Moniarvoisessa ja sekularisoituvassa yhteiskunnassa kristillinen yhteisöllisyys edustaa yhä enemmän alakulttuuria tai jopa vastakulttuuria valitsevaan valtakulttuuriin nähden. Vaikka kaikki eivät koe kristillistä vakuumusta tärkeänä, tässä artikkelissa esitetyt tulokset kertovat, että kristilliseen vakaumuksen perustavalle elämäntavalle ja yhteisöllisyydelle on edelleen kysyntää myös millenniaalien ja sitä nuorempien ikäluokkien joukossa. Erityisesti suurten kaupunkien ulkopuolella varttuu edelleen kristillisen kasvatuksen saaneita nuoria kirkon jäseniä, jotka olisivat halukkaita toimimaan aktiivisesti kirkossa, mikäli sieltä löytyy mielekkäitä kosketuspintoja, kuten nuorisotoiminnasta tuttuja yhteisöllisen hengellisyyden elementtejä. Mikäli kirkko ei tarjoa näihin tarpeisiin vastausta, ”atomisoitunut” sukupolvi etsii niitä jostain muualta ja vieraantuu kirkosta. Tämän tutkimuksen jumalanpalvelusyhteisöt paikkasivat osaltaan tätä kirkon toiminnassa olevaa aukkoa tarjoten kulttuurisesti relevantteja kosketuspintoja kirkkoon ja kristinuskoon.

Millenniaalien sukupolven edustajat ovat jo valinneet arvonsa ja elämäntapansa. Kirkon perustehtävän toteutumisen kannalta katse pitäisikin kohdistaa nuorempiin sukupolviin, jotka etsivät elämäänsä varteenotettavia vakaumuksen ja elämäntavan rakennuspalikoita aiempaan nähden hyvin erilaisista kulttuurisista lähtökohdista. Tämän tutkimuksen tulokset haastavat (nuorten) aikuisten toiminnan arviointiin ja kehittämiseen kirkossa ja antavat siihen myöskin eväitä.

Kirjallisuus

Arnett, Jeffrey Jensen

2000 Emerging adulthood. A theory of development from late teens through twenties. – American Psychologist 55/5, 469–480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>.

Baumann, Zygmunt

2002 Notkea moderni. Tampere: Vastapaino.

Berger, Peter L. & Davie, Grace & Fokas, Effie

2008 Religious America, secular Europe. A theme and variations. Farnham/Burlington: Ashgate.

Bishop, John & Lacour, Marie A. & Nutt, Nancy & Vivian, Yamada & Lee, Jean Y.

2004 Reviewing a decade of change in the student cultures. – Journal of College Students Psychoterapy, 18/3, 3–30. https://doi.org/10.1300/J035v18n03_02.

Blanchflower, David G. & Oswald, Andrew J.

2008 Hypertension and happiness across nations. – Journal of Health Economics 27/2, 218–233. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w12934/w12934.pdf (viitattu 5.11.2021).

Bolger, Ryan & Gibbs, Eddie

2005 Emerging churches. Creating Christian community in postmodern cultures. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic.

Bruce, Steve

1996 Religion in the modern world. From cathedrals to cults. Oxford: Oxford University Press.

Chaves, Mark

1991 Family structure and Protestant church attendance. The sociological basis of cohort and age effects. – Journal for the Scientific Study of Religion 30, 501–514. <https://doi.org/10.2307/1387284>.

Cornwall, Marie

1988 Influence of three agents of religious socialization: Family, church, and peers. – The religion and family connection. Social science perspectives. Ed. by Darwin L. Thomas. Salt Lake City, UT: Bookcraft.

Cray, Graham & Williams, Rowan

2004 Mission-shaped church. Church planting and fresh expressions of Church in a chancing context. Trowbridge: Church House Publishing.

Denton, Melinda & Flory, Richard

2020 Back pocket God. Religion and spirituality in the lives of emerging adults. National Study of Youth & Religion (U.S.). NY: Oxford University Press.

Dillon, Michelle & Wink, Paul

2007 In the course of a lifetime. Tracing religious belief, practice and change. Berkeley, CA: University of California Press.

Dyrness, William & Kärkkäinen, Veli-Matti (eds.)

2008 Global dictionary of theology. Nottingham: Inter-Varsity Press.

Ellison, Graig W.

1983 Spiritual well-being. Conceptualization and measurement. – Journal of Psychology and Theology 11/4, 330–340. <https://doi.org/10.1177/009164718301100406>.

Freund, Alexandra & Johannes Ritter

2014 Values across adulthood. A neglected developmental construct guiding thought and action over time. – The Oxford handbook of emotion, social cognition, and problem solving in adulthood. Ed. by Paul Verhaegen & Christopher Hertzog. Oxford: Oxford University Press. 273–287.

Hagenaars, Jacques & Halman, Loek & Moors, Guy

2003 Exploring Europe's basic values map. – The cultural diversity of European unity. Ed. by Will Arts, Jacques Hagenaars & Loek Halman. Leiden/Boston: Brill. 23–48.

Hannikainen, Pietari

- 2020a Changing values and religiosity: The case of the emerging community movement in the Evangelical Lutheran Church of Finland. – *Journal of Beliefs and Values* 42/1, 77–94. <https://doi.org/10.1080/13617672.2020.1736970>.
- 2020b Emerging patterns of Church participation? ‘Community movement’ in the Evangelical Lutheran Church of Finland. – *The Nordic Journal of Religion and Society* 33/1, 42–61. DOI:10.18261/issn.1890-7008-2020-01-04.
- 2020c Kirkon muuttuva jäsenyys. Koetun jäsenyyden muodostuminen uusissa jumalanpalvelusyhteisöissä. – *Innostava ja kohtaava kasvatusta. Kirkon kasvatuksen barometri 2020*. – Toim. Jouko Porkka & Minna Valtonen. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 65. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 158–179. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4231/viewmode=previewview> (viitattu 12.10.2021).
- 2021a Religion, spirituality, well-being and ill-being in a Church-renewal movement: The case of Finland. – *Journal of Empirical Theology* 34. DOI:10.1163/15709256-12341414.
- 2021b Uuden sukupolven yhteisöt. Evankelis-luterilaisen jumalanpalvelusyhteisöliikkeen osallistujien yhteisöllisyys, arvot ja hengellisyys. Diss. Helsinki: Unigrafia. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/332620/hannikainen_pietari_v%c3%a4it%c3%b6skirja_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 5.11.2021).
- 2021c Kasvun, kääntymyksen ja etsijyyden polkuja uskonnollisuuteen. Havaintoja Suomen evankelis-luterilaisen kirkon uusista jumalanpalvelusyhteisöistä. – *Uskonto – yhteisö – yksilö: Uskonnollinen kehitys moninaistuvassa yhteiskunnassa*. Juhlakirja Antti Räsäelle hänen täyttäessään 60 vuotta. Toim. Suvi-Maria Saarelainen, Tapani Innanen, Jenni Urponen, Aino-Elina Kilpeläinen & Anuleena Kimanen. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura. 139–157.

Haskell, David & Flatt, Kevin & Burgoyne, Stephanie

- 2016 Theology matters. Comparing the traits of growing and declining mainline protestant church attendees and clergy. – *Review of Religious Research* 58/4, 515–541. DOI:10.1007/s13644-016-0255-4.

Heelas, Paul & Woodhead, Linda

2005 The spiritual revolution. Why religion is giving way to spirituality. Oxford: Blackwell.

Hervieu-Leger, Daniele

2000 Religion as a chain of memory. Transl. by Simon Lee. Cambridge: Polity Press.

Hill, Peter C. & Pargament, Kenneth I.

2003 Advances in the conceptualization and measurement of religion and spirituality. – American Psychologist 58/1, 64–74. DOI: 10.1037/0003-066x.58.1.64.

Hoikkala, Tommi & Paju, Petri

2013 Apina pulpetissa. Ysiluokan yhteisöllisyys. Helsinki: Gaudeamus.

Hoikkala, Tommi & Suurpää, Leena

2005 Finnish youth cultural research and its relevance to youth policy. – Young 13/3, 285–312. <https://doi.org/10.1177/1103308805054215>.

Häkkinen, Seppo

2010 Ihanne ja todellisuus. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 108. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

Inglehart, Ronald

2018 Cultural evolution. People's motivations are changing and reshaping the world. Cambridge: Cambridge University Press.

Järvensivu, Anu & Nikkanen, Risto & Syrjä, Sannu (toim.)

2014 Työelämän sukupolvet ja muutoksissa pärjäämisen strategiat. Tampere: Tampere University Press. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103673/978-951-44-9338-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (viitattu 12.10.2021).

Kaira, Terhi

2019 "Sitä kohti, mikä on edessä". Strategia-ajattelun ominaispiirteet Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa. Diss. Helsinki: Uni-grafia. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/305488/SIT%c3%84KOHT.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (viitattu 5.11.2021).

Kangaspunta, Seppo

2011 Traditionaalaisesta yhteisöstä verkkoyhteisöllisyyteen. – Yksilöllinen yhteisöllisyys. Avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen. Toim. Seppo Kangaspunta. Tampere: Tampereen yliopistopaino. 15–34.

Ketola, Kimmo

2007 Spiritual revolution in Finland: Evidence from surveys and the rates of emergence of new religious and spiritual organisations. – Nordic Journal of Religion and Society 20/1, 29–38. https://www.idunn.no/file/ci/66930252/Spiritual_Revolution_In_Finland.pdf (viitattu 5.11.2021).

2008 Uskonnot Suomessa: Käsikirja uskontoihin ja uskonnollistaustaisiin liikkeisiin. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 102. Tampere: Kir-kon tutkimuskeskus.

Kühle, Lene & Schmidt, Ulla & Jakobsen, Brian Arly & Pettersson, Per (eds.)

2018 Religion and state. Complexity in change. – Religious complexity in the public sphere. Comparing Nordic countries. Palgrave Studies in Religion, Politics and Policy. New York: Palgrave Macmillan. 81–135.

Lattu, Kanerva & Kilpeläinen, Aino-Elina & Innanen, Tapani

2020 Kirkon varhaiskasvatus ja kotien uskontokasvatus. – Innostava ja kohtaava kasvatus. Kirkon kasvatuksen barometri 2020. Toim. Jou-ko Porkka & Minna Valtonen. Kirkon tutkimuskeskuksen verkko-julkaisuja 65. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 137–157. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4231/viewmode=previewview> (viitattu 12.10.2021).

Lings, George

2016 The day of small things. An analysis of fresh expressions of Church in 21 dioceses of the Church of England. Sheffield: Church Army Research Unit.

Malkavaara, Mikko & Valtonen, Minna (toim.)

2019 Uusi elämisen kulttuuri. Muutos Tampereella. Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 61. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. https://evl.fi/documents/1327140/45386794/Ktk+Uusi+el%C3%A4misen+kulttuuri_verkko+61/b178a16a-eab3-8e9f-ff6d-64f4ab712fd6 (viitattu 12.10.2021).

Mantulak, Andrew & Bullen, Alenka & Arundel, May K.

2020 Generational learning in social work. Is it them or us? – Field Educator 10/1, 1–22. <https://fielddeducator.simmons.edu/wp-content/uploads/2020/05/20-246-2.pdf> (viitattu 5.11.2021).

Niemelä, Kati

2011 Heikkeneekö uskonnollisuus ikäryhmissä? Uskonnollinen kasvatus ja sen merkitys uskonnollisuuden selittäjänä. – Uskonto suomalaisten elämässä. Uskonnollinen kasvatus, moraali, onnellisuus ja suvaitsevaisuus kansainvälisessä vertailussa. Toim. Kimmo Ketola, Kati Niemelä, Harri Palmu & Hanna Salomäki. Yhteiskuntatieteellisen tietoaarkiston julkaisuja 9. Tampere: Tampereen yliopisto. 40–59. https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/65683/uskonto_suomalaisten_elamassa_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y (viitattu 12.10.2021).

2015 No longer believing in belonging. A longitudinal study of generation Y from confirmation experience to church leaving. – Social Compass 62/2, 172–186. <https://doi.org/10.1177/0037768615571688>.

2017 Kirkon jäsenyys rippikoulun ja isostoiminnan kysymyksenä. – Tehdään ihmeitä! Osallisuus, vapaaehtoisuus, jäsenyys ja hengellisyys isostoiminnassa. Toim. Jarmo Kokkonen. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/132753/Diak_tyoelama_10_978-952-493-291-2.pdf?sequence=3&isAllowed=y (viitattu 12.10.2021).

Paas, Stefan & Bartholomä, Philipp

2019 The missional future of free churches in a secular context: A German case study. – Journal of Empirical Theology 33/2, 157–177. DOI:10.1163/15709256-12341388.

Pargament, Kenneth

1997 The psychology of religion and coping. Theory, research and practice. New York: Guilford Press.

Pesonen, Antti

2013 Englannin Fresh-expressions of Church -liikkeen missionaarinen ekklesiologia. Ekumeniikan pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Petterson, Juha

2006 Papisto, nuoret aikuiset ja kirkko. – Urbaani usko. Nuoret aikuiset, usko ja kirkko. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 96. Toim. Teija Mikkola, Kati Niemelä & Juha Petterson. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 66–82.

Piispa, Mikko

2018 Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta. Helsinki: Teos.

Piispainkokouksen selvitys jumalanpalvelusyhteisöistä

2016 Piispainkokouksen selvitys jumalanpalvelusyhteisöistä. <https://evl.fi/documents/1327140/32925062/Selvitys+jumalanpalvelusyhteis%C3%B6ist%C3%A4+2016/43b9d61b-81d4-37cb-3922-9e8e3ab7c3ee> (viitattu 5.11.2021).

Pollack, Detlef & Rosta, Gergely

2018 Religion and modernity. An international comparison. Oxford: Oxford University Press.

Porkka, Jouko

2019 The young confirmed volunteers of the Evangelical Lutheran Church of Finland. Motivation, religiosity, and community. Helsinki: Diakonia University of Applied Sciences.

2020 Kasvava nuori ja uskon yhteisöllisyys. – Kasvu vapauteen. Nuorten rinnalla seurakunnassa. Toim. Helena Kauppila. Helsinki: LK-kirjat. 147–159.

Prensky, Marc

2001 Digital natives, digital immigrants part 1. – On the Horizon 9/5, 1–6. <https://marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (viitattu 12.10.2021).

Puohiniemi, Martti

2006 Täsmäelämän ja uusyhteisöllisyyden aika. Helsinki: Limor-kustannus.

Purhonen, Semi

2007 Sukupolvien ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä, sukupolvitietoisuudesta ja suurista ikäluokista. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 251. Diss. Helsingin yliopisto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23412/sukupolv.pdf?sequence=2> (viitattu 5.11.2021).

Ryder, Norman B.

1965 The cohort as a concept in the study of social change. – American Sociological Review 30, 843–861. <https://doi.org/10.2307/2090964>.

Räsänen, Antti

2013 Kirkossakäynti. – Olavin ja Mikaelin jalanjäljissä. Toim. Tapani Innanen, Kati Pitkänen & Timo Ävist. Hymnos – Hymnologian ja liturgiikan seuran vuosikirja. Helsinki: Hymnologian ja liturgiikan seura. 139–150.

Salasuo, Mikko

2006 Atomisoitunut sukupolvi. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia No 7. Helsinki: Helsingin kaupunki.

Salomäki, Hanna & Hytönen, Maarit & Ketola, Kimmo & Salminen, Veli-Matti & Sohlberg, Jussi

2020 Uskonto arjessa ja juhlassa. Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2016–2019. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 134. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. <https://julkaisut.evl.fi/catalog/Tutkimukset%20ja%20julkaisut/r/4238/viewmode=previewview> (viitattu 12.10.2021).

Schwartz, Shalom. H & Huismans, Spike

1995 Value priorities and religiosity in four western religions. – *Social Psychology Quarterly* 58/2, 88–107. <https://doi.org/10.2307/2787148>.

Schwartz, Schalom & Sortheix, Florencia

2018 Values and subjective well-being. – *Handbook of well-being*. Ed. by Ed Diener, Sigehiro Oishi & Luis Tay. Salt Lake City: DEF Publishers.

Schnell, Tatjana

2009 The sources of meaning and meaning in life questionnaire (SoMe). Relations to demographics and well-being. – *The Journal of Positive Psychology* 6/4, 483–499. <https://doi.org/10.1080/17439760903271074>.

Sorenson, Jacob

2015 Transforming the spiritual storehouse: A portrait of confirmation camp in Finland. – *Journal of Youth and Theology* 14/2, 172–190.

Stark, Rodney

1996 *The rise of Christianity. How the obscure, marginal Jesus movement became the dominant religious force in the western world in a few centuries.* San Francisco: Harper Collins.

Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto [verkkójulkaisu].

ISSN=1795-8121. Pienituloisuus 2017, Liitetaulukko 2. Kotitalouksien lukumäärät, rakenne ja tulot tuloluokittain vuonna 2017, keskimäärin kotitaloutta kohden. Tuloluokat muodostettu kotitalouden bruttotulojen perusteella. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 7.12.2021]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/tjt/2017/02/tjt_2017_02_2019-03-08_tau_002_fi.html

Tasavertaisina ja osallisina

2018 Tasavertaisina ja osallisina. Vapaaehtoistoiminnan kehittäminen -työryhmän loppuraportti.

Taylor, Charles

1991 The ethics of authenticity. Cambridge: Harvard University Press.

Thomas, L. Eugene

1997 Late-life effect of early mystical experiences. A cross-cultural comparison. – Journal of Ageing Studies 11/2, 155–169. [https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(97\)90019-0](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(97)90019-0).

Wenger, Etienne

1998 Communities of practice. Learning, meaning and identity. Cambridge: University Press.

Vesterinen, Pirkko-Liisa & Suutarinen, Marjaana (toim.)

2011 Y-sukupolvi työ(elämä)ssä. Kirkkonummi: JTO-palvelut.

Vilar, Roosevelt & Liu, James H. & Gouveia, Vladiney V.

2020 Age and gender differences in human values: A 20-nation study. – Psychology and Aging 35/3, 345–356. <https://doi.org/10.1007/s11199-005-7740-4>.

Wink, Paul & Dillon, Michelle

2002 Spiritual development across the adult life-course. Findings from a longitudinal study. – Journal of Adult Development 9/1, 79–94. <https://doi.org/10.1023/A:1013833419122>.

Voas, David

2009 The rise and fall of fuzzy fidelity in Europe. – European Sociological Review 25/2, 155–168. <https://doi.org/10.1093/esr/jcn044>.

Voas, David & Crockett, Alasdair

2005 Religion in Britain. Neither believing nor belonging. – Sociology 39/1. 11–28. <https://doi.org/10.1177/0038038505048998>.

Voas, David & Doebler, Stephanie

2011 Secularization in Europe. Religious change between and within birth cohorts. – Religion and Society in Central and Eastern Europe 4/1, 39–62. <https://www.rascee.net/index.php/rascee/article/view/31/27> (viitattu. 5.11.2021).

Liitteet

Liite 1

Kolmen osallistujatyyppin keskiarvot suhteessa yhteisöllisyyttä, uskonnollisuutta, teologiaa, arvoja ja koettua hyvinvointia mittaaviin muuttujiin. K-klusterianalyysin tulos (1=täysin eri mieltä, 5=täysin samaa mieltä).

		”yhteisö-orientoitunut”	”perinteinen”	”kokeuksellinen”
Yhteisöön osallistuminen	Innovatiivinen jumalanpalveluselämä - tärkeys (M=4,28, SD=0,75)	4,56	3,97	3,97
	Tärkeät ihmissuhteet yhteisössä (M=3,70 SD=0,82)	4,12	3,18	3,23
	Toimiminen vapaaehtoisena (M=3,63, SD=1,02)	4,21	2,87	3,04
Uskonnollisuus	Yhteisöllinen uskonnonharjoitus (M=4,40, SD=0,56)	4,64	4,36	4,11
	Yksilöllinen uskonnonharjoitus (M=3,60, SD=0,88)	3,80	3,71	2,42
Teologia	konservatiivi (M=4,59, SD=0,66)	4,74	4,77	3,62
	liberaali (M=1,54, SD=0,82)	1,30	1,34	3,00
Arvot	itseohjautuvuus (M=3,79, SD=0,98)	4	3	4
	traditionaalisuus (M=3,40, SD=1,09)	3	4	3
Hyvinvointi	koettu hyvinvointi (M=3,86, SD=0,73)	4,00	3,84	3,36
Ikä	syntymävuosien keskiarvo ⁸⁸	1973,6	1971,78	1978,8

88 Syntymävuosien keskiarvot saatiin luomalla klusterianalyysin tuloksista uusi *cluster membership* -muuttuja, jonka suhteen syntymävuosien keskiarvojen jakautumista tarkasteltiin ANOValla (Analysis of variance), $F(2,481) = 4,43$, $p=0,012$.

Liite 2

Yksisuuntaisen varianssianalyysin tuloksena saadut ryhmäkeskiarvot sekä testien F-arvot, vapausasteet ja p-arvot. Tilastollisesti merkitsevät tulokset lihavoitu.

Pääluottuvuus	Arvomuuttuja	-1945	1955-65	1965-72	1973-79	1980-90	1991-
Muutosavoimuus	Itseohjautuvuus F (5,500)=2,31 p=,043	3,6 (3)	3,6 (3)	3,8 (3)	3,9 (1)	3,9 (1)	3,7 (3)
	Virikkeisyys F (5,502)=8,26 p=<0,001	2,1 (8)	2,4 (8)	2,5 (8)	2,7 (7)	2,9 (7)	3,1 (6)
	Mielihyvää ⁸⁹ F (5,503)=16,07 p=<0,001	2,4 (7)	2,7 (7)	3,0 (7)	3,3 (4)	3,4 (4)	3,7 (4)
Itsensä korostaminen	Suoriutuminen F (5,503)=4,65 p=<0,001	1,8 (9)	2,0 (9)	2,0 (9)	2,3 (9)	2,3 (9)	2,6 (9)
	Valta F(5,499)=3,08 p=0,010	1,4 (10)	1,6 (10)	1,6 (10)	1,8 (10)	1,8 (10)	1,8 (10)
Säilyttäminen	Turvallisuus F (5,504)=1,45 p=0,205	2,7 (5)	3,1 (5)	3,1 (5)	3,0 (6)	3,1 (6)	2,7 (8)
	Yhdenmukaisuus F(5,502)=1,89 p=0,094	2,6 (6)	2,8 (6)	3,0 (6)	2,5 (8)	2,7 (8)	2,9 (7)
	Perinteet F(5,499)=1,35 p=0,241	3,5 (4)	3,5 (4)	3,5 (4)	3,3 (5)	3,3 (5)	3,4 (5)
Itsensä ylittäminen	Hyväntahtoisuus F (5,503) =2,82 p=0,016	4,1 (2)	3,9 (2)	3,9 (2)	3,8 (3)	3,9 (2)	4,2 (1)
	Universalismi ⁹⁰ F (5,502)=2,68 p=0,021	4,2 (1)	3,9 (1)	4,0 (1)	3,9 (2)	3,7 (3)	3,9 (2)

89 Arvomuuttujan mielihyvää -varianssit olivat Levenen testin mukaan erisuuria (p-arvo 0,24).

90 Arvomuuttujan universalismi-varianssit olivat Levenen testin mukaan erisuuria (p-arvo 0,25).